

Exodus v biblické prolepsi, etiologii a eschatologii

Biblistika | 16.2.2016 @ 11.20

Posledních několik týdnů bylo pro mne krušně nabitých. Až do Nového roku jsme byli v Rumunsku. Když jsem se vrátil, musel jsem dopsat jednu velkou seminárku a hned na to jsem jel do Bruselu, odkud jsem se vrátil s další velkou seminárkou na krku. Týden jsem musel obětovat překládání lektora ze CTS, který u nás na škole vyučoval Témata knihy Skutků a aby toho nebylo málo, vyučuji v tomto semestru předmět Korintské listy, který jsem nikdy předtím neučil a který je, jak známo mimo obor starozákonní biblistiky, což je pro mne asi jako přechod z trávy na antuku. Ze své práce mám velkou radost. Jsem velmi šťastný. Ale nejsem spokojený. Někdy je toho prostě moc. Mé vytížení se promítlo i do zanedbání blogu, jemuž se chci

samozřejmě věnovat více než jednou za měsíc.

Toto zanedbání chci nyní vynahradit. Na Academii jsem publikoval svou druhou seminárku s názvem Exodus v biblické prolepsi, etiologii a eschatologii. Nyní krátce shrnu, o čem mi v ní šlo. Nebudu zacházet do detailů a nebudu uvádět všechny důležité biblické odkazy, které popřípadě naleznete v samotné práci. Pokud vám v tomto článku bude něco zdát přitažené za vlasy, zkontrolujte prosím svou námitku s plnou verzí práce, protože tam jsem zašel do hlubších detailů.

Proleptické předehty v Genesis. V první části jsem psal o tom, jak se náznaky exodu prolepticky (tj. dříve než se exodus stane) objevují v Genesis. Například Mojžíš i Noe pluli ve smolou/asfaltem izolovaném plavidle. Oba našli v Božích očích milost, což se o nikom jiném v těchto příbězích nepíše. Jak Noe, tak Mojžíš, vedli Boží lid skrze smrtící vody, které představovaly soud nad jejich hříšnými světy. Na poušti Mojžíš postavil svatostánek, jehož trojprostorový design se značně podobá designu archy. A aby toho nebylo málo, oba stavěli archu či stánek „v den prvního měsíce, prvního dne toho měsíce“ (Gn 8,13; Ex 40:2).

Pak jsem začal hovořit o tzv. anti-exodech, což je termín, který jsem si vymyslel. Anti-exodem myslím příběh, který zjevně obsahuje typologii exodu, ale má naprosto opačný výsledek. Takovým anti-exodem je příběh o vyhnání z ráje. Lidé zde jdou ve směru z a ne do zaslíbené země. Bůh s cheruby je doprovází (zde jsem uplatnil poznatky textové kritiky, o nichž jsem tu na blogu už psal), ale namísto aby je přitahoval a vstupoval s nimi v obecnství, raději je odpuzuje. Člověk má nyní dít v potu tváře a žena má v bolestech rodit děti, což jsou věci, které Izraelci jako egyptští otroci dobře znali. Dřeli na faraonových městech a ženy rodily v mnohokrát horších bolestech, než jsou ty obvyklé, protože když měli syna, farao jim jej vzal a zabil. Dalším anti-exodem je příběh Hagar, kterou po jejím útěku našel Hospodinův posel „na cestě do Šúru, což bylo přesně tam, kde Izraelci „šli tři dny a nenalezli vodu“ (Ex 15:22). Ironií zde je to, že Hagar je jako Egyptřanka otrokyní, která trpí ze strany Božího lidu a život jejíhož syna je ohrožen pramatkou těch synů, které dal farao zabít. Bůh je zde ten, kdo křivdu napravuje a příběh jako takový nám říká, že sám Izrael může být původcem útlu.

Pak jsem psal o exodech Abra(ha)ma, které jsou ve dvanácté kapitole Genesis hned dva. První je ten, kdy Abram opouští své modlářské prostředí a cestuje do Kenánu. Druhý je ten, kdy Abram sestupuje do Egypta, stává se předmětem útlu, z Egypta odchází bohatý a navrací se do Kenánu na místo mezi Bételem a Ajem, které je náhodou místem první bitvy Izraelců o Kenán. Nebudu do detailu popisovat paralelu mezi exodem Abrahama a Izraele. Kdo si přečte příslušný oddíl v mé práci, uvidí, že jde o naprosto záměrnou paralelu, kdy autor mnohokrát nazval použil stejného slova k popisu Abramova pobývání v Egyptě a návratu do Kenánu. Je to daný fakt.

První část jsem uzavřel tezí, která provázela celou mou práci: Exodus není jen svébytným blokem v teologii SZ, ale spíše literárně teologickým nástrojem, jehož úkolem je propůjčit sílu exodu důležitým epizodám a jiným svébytným blokům teologie SZ. Tato síla pochází z národně-smluvního sebeuvědomění Izraele, o čemž trochu píšu ve druhé části. Anti-exodus Adama a Evy a anti-stvoření za Noema je v Genesis vyváženo a zodpovězeno exody a novým stvořením u Abrahama.

Etiologie a exodus v deuteronomické historii. Ve druhé části jsem vysvětloval, jak je exodus nerozlučně spjat s konceptem smlouvy a smluvní teologie dle Deuteronomia 28. Exodus je pro Izrael důvodem poslouchat Boha, protože je to Bůh, který je vyvedl z Egyptské země (Ex 22,21; Lv 19,34–36; Dt 6,12,21n). Tento nerozlučný vztah jsem se snažil podpořit příkladem z deuteronomické historie (Dt-2Kr). Když byla za Jóšijáše objevena kniha Zákona (2Kr 22), král Jóšijáš

činil pokání a zavedl rozsáhlé reformy. Hospodin sice neupustil od záměru skoncovat s Izraelem, ale svůj záměr kvůli Jóšijášovu pokání odložil (ano, změnil!). Příběh o objevení knihy poskytuje řadu náznaků, že obsah oné knihy Zákona nebyl zcela neznámý. Prorokyně Chulda například hned věděla, že Bůh přivede na Judu „všechna slova knihy, kterou četl judský král“ (2K 22,16). Ať už ale ona kniha byla nebo nebyla známá, příběh o Jóšijášovi nemá žádnou paralelu v celé deuteronomické historii. Píše se o něm dokonce, že „před ním nebyl takový král, který by se obrátil k Hospodinu celým svým srdcem, celou svou duší a celou svou silou zcela podle Mojžíšova zákona, a ani po něm nepovstal jemu podobný“ (2Kr 23,25). Takže sbohem, Davide, Jóšijáš je lepší! :-). Zajímavé je i to, že termín „kniha Zákona“ se v celé deuteronomické historii skoro nevyskytuje. Poslední závažná zmínka je u Jozua, který Izraeli radil, aby „zachovávali a konali všechno, co je zapsáno v knize Mojžíšova zákona“ (2Kr 23,6). Zdá se tedy, že záměrem deuteronomického historika bylo naznačit, že Izrael za Jozua zemi získal, protože se řídil Tórou (Joz 1:8), za Jóšijáše o ni nepřišel, protože se Jóšijáš řídil Tórou, ale nakonec ji ztratil, protože se neřídil Tórou! Co však bylo nesmírně důležité pro můj ústřední argument je to, že o Jóšijášovi se píše:

Král přikázal všemu lidu: Slavte Velikonoce Hospodinu, svému Bohu, jak je zapsáno v této knize smlouvy. Takové Velikonoce se totiž neslavily ode dnů soudců, kteří soudili Izrael, a ani po všechny dny králů izraelských i králů judských. Ale v osmnáctém roce vlády krále Jóšijáše se slavily takové Velikonoce Hospodinu v Jeruzalémě. (2Kr 23,21nn)

Vidíte? Celá etiologie deuteronomického historika, tj. snaha o vysvětlení toho, proč Izrael svou zemi získal a pak ztratil, je nerozlučně spjata s velikonoce a tím i s exodem.

Eschatologie v exilu v podání Izajáše, Jeremjáše a Ezechiele. V této části jsem tvrdil, že proroci Izajáš, Jeremjáš a Ezechiel pokládali Babylónské zajetí za anti-stvoření a anti-exodus par excellence. Snažil jsem se dokázat, že typologie stvoření je zde spjata s typologií exodu, což se mi docela podařilo (sebechvála). Nejlepším příkladem z mnoha, které jsem uvedl, je tato pasáž z Izajáše.

Probuď se, probuď, oděj se silou, Hospodinova paže, probuď se jako za dávných dnů, odvěkých generací! Což jsi to nebyla ty, která jsi rozrazila obludu a probodla draka? Což jsi to nebyla ty, která jsi vysušila moře, velikou vodní hlubinu a učinila mořské hloubky cestou, aby prošli vykoupení? Hospodinovi vykoupení se navrátí, přijdou s výskáním na Sijón a věčná radost bude na jejich hlavách. Dojdou veselí a radosti, žal a vzdychání utečou. (Iz 51,9ff)

Symboly obludy (רַהַב), tj. „rahab“ a draka jsou symboly chaosu, nepořádku, nicoty, které jsou rozdrceny Božím stvořitelem činem. Pak Izajáš píše o tom, jak Hospodinova paže „učinila mořské hloubky cestou, aby prošli vykoupení“ a hned nato píše, že „Hospodinovi vykoupení se navrátí, přijdou s výskáním na Sijón“. Typologie stvoření, exodu a nového exodu z exilu se zde velmi blízce setkávají.

Tři zmínění proroci jsou proroky velkých novot. Izajáš dokonce radí „nepřipomínat si dřívější věci a dávnými věcmi se nezabývat“ (Iz 43,18). Ezechiel prorokuje o obživení suchých kostí, o nové smlouvě pokoje, o výměně srdcí kamenných za srdce masitá. Jeremjáš pak vysvětluje, že nová smlouva nebude jako smlouva, kterou Bůh uzavřel s otcí Izraele „v den, kdy je uchopil za ruku, aby je vyvedl z egyptské země“ (Jer 31,31nn). Tato nová smlouva, kterou měl dle Izajáše uzavřít Hospodinův služebník a kterou měl dle Ezechiele facilitovat Boží Duch, měla být iniciována novým exodem z babylónského zajetí. Abychom dobře pochopili přesah teologie exodu do Nového zákona, musíme si uvědomit, že v období druhého chrámu, tj. mezi Starým a Novým zákonem, panovalo mezi židy přesvědčení, že k novému exodu z exilu ještě nedošlo. Sám Nehemjáš po návratu z Babylóna píše, že jsou „otroci a země, kterou [Bůh] dal [jejim] otcům, aby jedli její ovoce a její dobrotu, hle, jsou na ní otroky“ (Neh 9,36). Tímto se otevírá možnost novozákonní teologie exodu, která nebyla tématem této mé práce. Důležité je, že exodus u proroků poskytuje sílu jejich eschatologické zvěsti. Tato síla pocházela jednak ze smluvního sebezpojetí Izraele a za druhé z velmi trefné historické paralely mezi Egyptským a Babylónským zajetím.

Závěr. Aniž bych tedy popřel jakýkoli tradiční význam exodu, šlo mi o to, že proleptická, etiologická a eschatologická funkce exodu odhaluje jeho zvláštní funkci v ústředním biblickém vyprávění. Exodus je něco jako vykřičník, který propůjčuje svou typologickou sílu tomu, co chce ten který autor říci. V prolepsi je exodus prostředkem k vyjádření toho, že Abrahamovy exody jsou odpovědí na anti-exodus z ráje. V etiologii je exodus součástí vysvětlení, proč Izrael svou zemi získal a pak o ni přišel a v eschatologii je exodus posilou vektoru mířícího z nesnadné historické situace do budoucí novosti vykoupení.

Toliko ke stručnému shrnutí. Téma exodu je tématem, o němž již asi rok přemýšlím v souvislosti se svou diplomkou. Myslím, že tuto svou seminárku použiji jako draft, z něž budu vycházet. Čekají mne teď předměty Exegeze Starého zákona a Pozadí Starého zákona, které mi snad poskytnou další materiály a podněty k doplnění toho, co mám napsané. Můj učitel Exegeze Starého zákona bude pan doktor Robin Routledge, který o biblické teologii exodu napsal kapitolu v knize o ozvěnách exodu v Písmu. Přemýšlím, že bych jej požádal o vedení své diplomky.

<https://selah.cz/biblistika/exodus-v-biblicke-prolepsi-etilogii-a-eschatologii/>